

TÖRTÉNELEMFELFOGÁS A 12. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN A PÁRIZSI SAINT-VICTOR ISKOLA MAGISTEREINÉL

BEVEZETÉS

A történelem, ahogyan azt a 12. században gondolták, a teremtéssel kezdődött, sarkpontja a Megtestesülés, Krisztus születése, vége pedig a Parúzia, Krisztus második eljövetele. A középkor felfogásában a *res gestae*, még *gesta Dei* maradnak, vagyis a történelem megértésének kulcsa a teológusoknál van.¹ A feltehetően Párizsban műveltségre szert tevő *Anonymus, P dictus magister* is tulajdokképpen egy teológus, ezt nyilvánvaló bibliai ismeretei alapján gondolhatjuk. Azt írja műve *prologus*ában: *A különböző történetírók példája nyomán Isten segítő kegyelmébe vetvén bizalmamat, úgy gondoltam, legjobb ha mindez nem merül feledésbe az utódok utolsó nemzedékéig.*² Az utolsó nemzedékig, vagyis Krisztus második eljöveteléig, a Parúziáig. Ezekkel a kutatás a mű vizsgálata során csak érintőlegesen foglalkozott, pedig *P dictus magister* azt mondja, hogy legfőbb forrása a Szentírás, *de certa scripturarum explanatione*. Ebből azt feltételezhetjük, hogy a *Gesta Hungarorum* biblikus, tipologikus, vagyis allegorikus mű.

A tipológia alapján megszerkesztett mű sarkpontjai a vándorlás, kivonulás, honfoglalás/visszatérés és a királyság. A vándorlástól a királyságig a Biblia és a *Gesta Hungarorum* történetei és szereplői között párhuzam van, melyek *P dictus magister*t is befolyásolták, tehát ő sem csak a *Trója-regény magyar változatát akarja megírni*.³ Műveltségét meghatározta a középkor gondolkodásmódja. Ezek a szerzők *leginkább a Szentírásból és Vergilius Aeneiséből kölcsönözhatték a honszerzés motívumait, hiszen meggyőződésük volt, hogy saját népük honfoglalása is csak ezen meghatározott típusok szerint mehetett végre.*⁴ A *Gesta* bibliai párhuzamaiból látható, hogy a műben minden szereplő fontos, látható, hogy a történelem ura Isten. A 20. fejezetben olvashattuk, hogy *Isten pontosan*

1 Janssens, 2002-2003. 121.

2 Veszprémy, 2001. 9-10.; 5. fejezet: *Tehát a hét férfiú szabad akaratából és közös megegyezéséből Ügyek fia Álmos és a nemzetségéből majdan leszármazók személyében fejedelmet és parancsolót választott magának és fiai fiainak is, az utolsó nemzedékig.* (13.); A Parúziára utaló gondolattal zárul a *Gesta* 57. fejezete: *[...] de fia Örökend keresztényként, él Krisztussal mindörökké.* (49.)

3 Vö. Győry, 1948. 80.

4 Bácsatyai, 2013. 284.

beváltotta jövendölését Álmos fejedelmen és fián, Árpádon, amit Mózes próféta énekelt meg Izrael fiairól: „És a hely, amelyet lábatok tapod, a tiétek léssen.”⁵

Jelen dolgozatban a 12. század történelemszemléletét próbáljuk meg bemutatni a párizsi magistereken keresztül, akik nagyban befolyásolhatták a *Gesta Hungarorum* szerzőjének felfogását is.

A PÁRIZSI SAINT-VICTOR APÁTSÁG

A középkor írói, gondolkodói számára műveik megírásához a kiindulópont a Szentírás volt, a kinyilatkoztatott isteni igazság, amit különböző szinteken értelmeztek: 1. irodalmi, történeti vagy szó szerinti módon, 2. allegorikusan, 3. morális szempontból és 4. eszkatológikusan. Többek között Dante is elmondja, hogy művét, a *Commediát* is a négy kritérium szerint kell olvasni.

A *Saint-Victor* apátság kanonokjai az apostolok mintájára kezdtek el tanítani és prédikálni 1109 körül.⁶ Alapítója a *Notre-Dame* teológusa, *Champeauxi Vilmos* (†1121) volt, aki diákjai egy csoportjával elhatározta, hogy visszavonul a *Notre-Dame*ből, hogy a falakon kívül, egy temetőkápolna körül, amely Szent Viktor vértanú tiszteletére volt szentelve, telepedjen le. Vilmos célja ezzel az volt, hogy diákjaival együtt egy olyan életstílusban éljen, amely nem a filozófiai vagy teológiai vitákra, hanem az imára és az elmélkedésre összpontosít.⁷ Vilmos csak rövid időt töltött itt, mert 1113-ban, amikor *Châlon-sur-Marne* püspöke lett, elhagyta a *Saint-Victort*. VI. Lajos francia király támogatásának köszönhetően a közösség reguláris kanonoki apátsággá vált, és megkapta az apátválasztás szabadságát is, 1114-ben pedig II. Paszkál pápa megerősítette az alapítást.⁸ A kongregáció a *Liber ordinis Sancti Victoris* szabályzat alapján Franciaországtól (Orléans, Noyon, Senlis, Bourges) Itálián át Skandináviáig elterjedt. 1148-ban a *Saint-Victor* apátság még a párizsi *Sainte-Geneviève* monostort is bekebelezte. Ez a két alapítás a kultúra és a képzés meghatározó központjaivá lettek a század végére.⁹ Mindez leginkább *Szentviktori Hugónak* volt köszönhető, aki 1115-től itt tanult, majd 1125-től *magisterként* – teológiát tanítva –, 1133-tól pedig a közösség *apátjaként* nemzetközi közismertséget szerzett a monostornak irodalmi tevékenységével.¹⁰

5 Veszprémy, 2001. 24.; Ez az egyetlen olyan – tipologikus – szövegrészlet a Gestában, ahol a szerző pontosan megjelölte a szentírási idézet helyét is. Déri Balázs erről így ír: *Ez az anonymusi szöveghely a Biblia-idézés szempontjából azért is fontos, mert előképszerűen van alkalmazva egy bibliai történet egy magyar történelmi körülményre: a bibliai honfoglalás így nyilvánvalóan párhuzama a magyar honfoglalásnak, illetve a magyar honfoglalásra rávetíti amazt, s ezzel mintegy legitimációt ad neki. A XVI-XVII. századi irodalomban sokszor hangsúlyozott zsidó-magyar sorsközösség középkori gyökereinél vagyunk. In: Déri, 2011/2012. 244.*

6 Sastre Santos, 1997. 288-289.

7 Rotundo, 2016. 37.

8 Fiorini, 2000. IX-X.

9 Vauchez, 1997. 418.

10 Redl, 1988. 285.; Rotundo, 2016. 38.

A *Saint-Victor* apátság iskolája volt egyébként az a hely, mely megnyitotta az utat a Bibliának ahhoz a megközelítéséhez, melyben az a tanulmány és a tanítás tárgya lett, vagyis a Biblia a prédikációknak és a teológiai képzésnek a részévé vált. Az egyik legkorábbi ilyen elméleti mű, mely a prédikálás szabályait ismerteti és III. Ince pápa számára is nagyon kedves lesz, a cisztercita bölcselelő, *Alanus ab Insulis* (1114-1202) *De arte praedicatoria* című értekezése.¹¹ Ebben olvashatunk arról, hogy *A szónok, miután megnyerte hallgatói jóindulatát és érdeklődését, térjen témájára, melyet okvetlenül a Szentírásból, abban is főként az evangéliumból, az apostolok leveleiből, a zsoltárokból vagy Salamon könyvéből vegyen; ezt a témát fejtse ki s attól más tárgyra el ne csavarogjon. Végül, amit tanít, példákkal igazolja.*¹² A Szentírás tanításának alapja a szövegolvasást kísérő magyarázat (*lectio*) volt. A tanultakat gondosan meg kellett vitatni, hogy minden kérdés világos legyen (*disputatio*), végezetül a tanítást prédikációkban kellett összefoglalni.¹³ Később a prédikációk pontos felépítésének szabályai is kialakultak: 7. „*Diversimodo exponere themam*”: *különféleként értelmezni a témát, és pedig szószerint (litteraliter), képletesen, illetve hasonlítva (allegorice), erkölcsi értelemben (tropologice), végül úgy, hogy valaminő földi vagy a küzdő egyházban mutatkozó tény a túlvilági életre vagy a győzedelmes egyházra utal (anagogice).*¹⁴

SZENTVIKTORI HUGÓ

A 12. század felfogása szerint a történelem tehát a teremtéssel kezdődött, sarkpontja a Megtstesülés, vége pedig a Parúzia. Ez a kettős felosztás – 1. Ádámtól Krisztusig, 2. Krisztustól a Parúziáig – volt tehát a korszak hagyományos szemlélete, amitől akkoriban *Szentviktori Hugó* (†1141) teológus, *alter Augustinus*,¹⁵ misztikus író tért el hármas rendszerével. A párizsi magister három legismertebb műve: a *Didascalion* (a hit titkairól), a *De sacramentis christianae fidei* (a teremtésről és a megváltásról) és a *Hierarchia coelestis*.¹⁶ A különböző forrásokban eltérő neveket olvashatunk vele kapcsolatban: *Hugo de Sancto Victore*, *Magister Hugo* vagy egyszerűen *Hugo*, *Domnus Hugo*, *Venerabilis Hugo*, *canonicus*, *presbyter*, *Pater* vagy *frater Hugo*, *praepositus sancti Victoris*. Nevezték őt *philosophus*nak, *theologus*nak és *theosophus*nak is, *beatus*, *sanctus* vagy *Hugo magnus*nak, illetve *Hugo parisiensis*nek.¹⁷ Fő művében, a *De sacramentis christianae fidei*ben, melyet 1137-ben Párizsban írt, azt a kérdést járja körül *Canterbury* Szent Anzelmhez (†1109) hasonlóan, hogy *Cur Deus homo?* – Isten

11 Pasquato, 2006. XIV.

12 Rónay, 1968. 26.

13 Madas, 2000. 105.

14 Rónay, 1968. 27.

15 Söveges, 2007. 211.

16 Chappin, 1998. 316.

17 Fiorini, 2000. XI.

miért lett emberré?¹⁸ Ebben a munkájában a történelem hármass felosztását javasolta Szentviktori Hugó,¹⁹ mellyel tulajdonképpen Szent Ágoston felosztását elevenítette fel, aki az *ante Legem, sub Lege, sub gratia, in pace* foglamakat többek között az *Expositio quarundam prepositionum ex epistola ad Romanos* című művében fejtette ki.²⁰ Nicolaus de Verdun (†1205) is hármass, tipologikus felosztást alkalmazott Szent Ágoston alapján az 1181-ben elkészült klosterneuburgi oltár kivitelezésekor, amely az esztergomi *Porta Speciosaval* áll művészi kapcsolatban.²¹ Egyúttal Szent Ágoston a *De Genesi contra Manichaeos* című munkájában a teremtés napjai alapján hat korszakot különböztetett meg: 1. Ádámtól az özönvízig, 2. Noétól Ábrahámig, 3. Ábrahám-tól Dávidig, 4. Dávidtól a babiloni fogságig, 5. a babiloni fogságtól Krisztusig. 6. Az utolsó korszak Krisztus első megjelenésétől a világ végén bekövetkező visszatéréséig tart.²² Szent Ágoston azt írja: Úgy vélem azonban, még figyelmesebben kell vizsgálni, hogy miért éppen a hetedik nap a megnyugvás napja. *Mert a Szentírás egész szövegét tekintve azt látom, hogy hat, világos határokkal elválasztott, munkás korszak követi egymást azért, hogy a hetedikben nyugalmat reméljünk. És úgy találom, hogy e hat korszak hasonlít arra a hat napra, amelyeken mindaz lett, amit a Szentírás felsorolása szerint Isten megalkotott.*²³

Szentviktori Hugó úgy látja a történelmet, a *sacra historiat*, vagyis az Egyház történetét,²⁴ mint egy fejlődést Krisztus misztériumának megismerésében, aki a láthatatlan valóság szentsége. A központi esemény a Megtestesülés, azaz Krisztus eljövetele a földre, tehát minden földi dolog az égi valóságokra utal, ugyanis egy allegorikus univerzumban élünk.²⁵ A teremtés és az írott törvény felkészülés Krisztus eljövetelére; Egyház, hit, hierarchia, szentségek, megszentelődés nem mások, mint Krisztus megváltó művének következményei.²⁶ A kor monasztikus környezetében három hagyományos jelentés maradt fent: a történelem, az allegória-tipológia, és a képes beszéd, a tropológia. Szentviktori Hugó a *De Arca Noe morali* című művében a történelmet egy épülethez hasonlította, melyben a történelmi jelentés az alap, az allegória a test, és a tropológia a dísz.²⁷ Az olvasás kulcsa a kolosszei levél mondata: *Ő tett minket*

18 Rotundo, 2016. 92.

19 Janssens, 2002-2003. 111.

20 *Itaque quatuor istos gradus hominis distinguamus; ante Legem, sub Lege, sub gratia, in pace.* In: Migne, 1864. 2065.; Újvári, 2009. 228.

21 Buschhausen, 1974. 5.; Prokopp, 2013. 306-307.

22 Migne, 1841. 190-193.; Löwith, 1996. 222.

23 Heidl, 2002. 81.

24 Ruh, 2006. 401.

25 Janssens, 2002-2003. 109.

26 Pelster, 1937. 615.

27 *Historia enim longitudinem areae metitur, quia in serie rerum gestarum ordo temporis invenitur. Allegoria latitudine areae metitur, quia in participatione sacramentorum constat collectio populorum fidelium. Tropologia altitudinem areae metitur, quia in profectu virtutum crescit dignitas meritorum.* In: Migne, 1854. 678

alkalmassá arra, hogy az Újszövetség szolgálói legyünk, nem a betűé, hanem a Léleké: mert a betű öl, a Lélek pedig éltet. (2Kor 3,6)²⁸ A *De sacramentis christianae fidei*ben a történelmet három időre, *tempusra* és Szent Ágostonnal szinte teljesen megegyező módon hat *aetasra* osztotta: 1. a természeti törvényé a teremtéstől, Ádámtól Mózesig, 2. az írott törvényé Mózesztől Krisztusig és 3. a kegyelem királysága Krisztustól a világ végéig tart.²⁹

SZENTVIKTORI HUGÓ TÖRTÉNELEMFELFOGÁSA	
3 TEMPUS	6 AETAS
<p>1. idő: A természeti törvény ideje Ádámtól Mózesig.</p> <ul style="list-style-type: none"> – A természeti törvény emberének azokat lehet nevezni, akik kizárólag a természetes ész szerint élnek az életüket, akik a velük született vágyak szerint élnek. – A természeti törvény emberei nyíltan gonoszak. – A nyíltan gonoszak lelepleződnek. – Az első fajtába tartoznak a pogányok. – A természeti törvény ideje a nyíltan gonosz emberekhez tartozott, mert akkor ők voltak számszerű többségben és hatalmi helyzetben. 	<p>1. kor: Ábel ajánlott fel bárányt áldozatul, Krisztus halálának előképeként.</p> <p>2. kor: Noé úgy kormányozta a bárkát, ahogyan Krisztus is irányítja az Egyházat a megpróbáltatások hullámai közepette.</p> <p>3. kor: Ábrahám a fia helyett egy kost ölt le, miként az Atyaisten áldozta föl Igéjét a világ üdvösségéért.</p>
<p>2. idő: Az írott törvény ideje Mózesztől Krisztusig.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Az írott törvény emberei azok, akiket külső parancsok vesznek rá a helyes életre. – Az írott törvény emberei színleg jók. – A színleg jók rejtőznek. – Góg és Magóg jelképezik, hogy mit jelent a rejtőzés és a lelepleződés. – E két fajtába tartozó emberek mindig is üldözték az igazi jókat. – A második fajtába tartoznak a zsidók. – Az írott törvény ideje a színlelt jókhoz tartozott, mert akkor az emberek félelemből szolgáltak, és csak a tetteik voltak tiszták, a lelkük nem. 	<p>4. kor: Jeruzsálemben létrejön Isten népének ideigvaló országa, előre megjelenítve az örökkévalót. Benne a Béke Fejedelme, az Örök Atya a híveit bevezeti az örök béke látásába. Dávid vált ennek a királyságnak a kezdetévé, aki sok megpróbáltatáson edződve megdicsőült, és a béke utódként hagyta hátra a fiát.</p> <p>5. kor: A népet a bűnei miatt Babilonba hurcolják rabságba, majd Isten könyörületéből kifolyólag hetven év múltán, a rabság igájából megszabadulva visszatérhet a saját földjére.</p>

28 Pasquato, 2006. XII-XIV.

29 Szentviktori Hugóról Migne, 1854. 312-313.; 454-455.

<p>3. idő: A kegyelem ideje Krisztustól a világ végéig.</p> <ul style="list-style-type: none"> - A kegyelem emberei azok, akiket a Szentlélek sugalmazása hat át és világosít meg, hogy felismerjék a jót, amit tenni kell. - A kegyelem emberei valóban jók. - Ide tartoznak a keresztények. - A kegyelem ideje a valódi jókhoz tartozik, mert ők, bár számszerű többségben nincsenek, viszont hatalmi helyzetben vannak, és Isten kegyelméből előbbre valóak még azoknál is, akik erkölcsükben szemben állnak velük. 	<p>6. kor: A Szűztől megszületett Krisztus, ahogyan a hatodik napon a szűz földből meg lett teremtve az ember. Ő tehát, hogy mintegy betetőzzön mindent, amikor férfikorba lépett, a harmincadik életévében megkeresztelkedett János által.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - És mi másnak nevezhetném az összes korábbi szentet, akik az Ige megtestesülése előtt lettek kiválasztva a kezdetektől fogva, ha nem kiváló katonáknak, akik a közeledő király előtt jártak a csatasorban? - És azokat, akik a megtestesülés után következnek a kiválasztásban, minek nevezhetném, ha nem más katonáknak, akik azonban nem másik királyt, hanem ugyanazt követik? - Tehát akár előtte járnak, akár a nyomában haladnak, ugyanazon király szentségeit hordozzák, ugyanazon királyért harcolnak, ugyanazt a zsarnokot győzik le. - Kitűnik ebből, hogy már a kezdetektől fogva, ha nevükben nem is, ténylegesen azonban keresztények voltak. 	

Az ágostonos kanonok Hugó tanítványa és követője volt *Petrus Lombardus* (†1164), aki *Clairvauxi Szent Bernát* ajánlásával érkezett Párizsba,³⁰ *Szentviktori Richárd* (†1173), *Petrus Comestor* (†1179), *Petrus Cantor* (†1197), *Adamus Scotus* (†1212), *Stephen Langton* (†1228), a későbbi canterburyi érsek, és III. Ince pápa (†1216) is, aki az ő iskolatársa volt. Ő párizsi tartózkodása alatt – 1186 végén, 1187 elején – még Angliában is megfordult. Elzarándokolt a canterburyi monostorba Becket Szent Tamás sírjához, ami szintén nagy hatást tett rá.³¹

*Szentviktori Hugó*ra hivatkozik többek között *Theodoricus monachus*, norvég benecés szerzetes, művében a *Historia de Antiquitate regum Norwagiensium*ban. A könyv valószínűleg 1177 és 1188 között készült, benne a hunokról és Pannónia elfoglalásáról is írt. Prologusában részletesen felsorolja az általa használt művek szerzőit. Feltehetően ő is Franciaországban tanult.³² Részben eltért *Szentviktori Hugó*tól az említett

³⁰ Fiorini, 2000. XIV.

³¹ Paravicini Bagliani, 1997. 506.

³² *Hugo bonae memoriae Canonicus sancti Victoris Parisiis, vir undecunqve doctissimus, ita mererit gentis nostrae in Chronica sua: Northmanni, inquit, de Scythia inferiori, illum procul dubio volens intelligi superiorem, quam nos Suethiam appellamus, egressi, classe advecti in Gallias, intrantesque per Sequanam fluvium, omnia depopulati sunt ferro et flamma.* In: Langebek, 1873. 313. A norvég szerzetes életéről és művéről vö. McDougall, 1998. XI-XIII.

Adamus Scotus Praemonstratensis,³³ aki *De tripartito tabernaculo* című munkájában ugyan három *tempus*ról és hat *aetas*ról írt, nála a korszakhatár nem Mózes, hanem Ábrahám,³⁴ noha Adamus Scotus könyve megírása során Hugó fő művére, a *De sacramentis Christianae fidei*re hivatkozik.³⁵

Többek között ez az alapelv fogja áthatni *Lotario dei Conti di Segni*, III. Ince pápa beszédeinek morális tanítását is, melyek alapvető tárgya két valóság bemutatása, a bűn és kegyelem, illetve egy folyamatos *transitus*ra való meghívás egyikből a másikba, amely a *poenitentia*n keresztül valósul meg. Eszerint beszélt ő Hugóhoz hasonlóan *lex natura*eről, a teremtéstől kezdve, *lex Scriptura*eről, Mózesről, és a *lex gratia*eről, Krisztustól. Ez a hármas *lex* ellentmond a bűnnek, amelyből ő három félet különített el: *in corde, in ore, in opere*.³⁶

Megállapítható, hogy a *Gesta* szerzője, amikor a pogány magyarokról írt, Szentviktori Hugó alapján gondolkodhatott, aki azt állítja: *Kitűnik ebből, hogy már a kezdetektől fogva, ha nevükben nem is, ténylegesen azonban keresztények voltak, mert a kegyelem emberei azok, akiket a Szentlélek sugalmazása hat át és világosít meg*.³⁷ A *Gesta*ban arról olvashatunk, hogy a magyarságot a Szentlélek vezette ki Szkítiából, miként a megkezdett művet is a Szentlélek sugallta. A 3. fejezetben Álmosról azt írta *P dictus magister: Vagy azért hívták Álmosnak, azaz szentnek, mivel utódaitól szent királyok és hercegek születnek majdan*.³⁸ A 4. fejezetben ez áll: *Mire azonban Álmos elérte az érett kort, Szkítia összes vezérénel hatalmasabb és bölcsebb lett, és az államügyeket az ő tanácsával és segítségével intézték, mert bár pogány volt, megmutatkozott benne a Szentlélek adománya*.³⁹

33 Adamus Scotus Praemonstratensisről Németh, 1998.

34 *Tria tempora sunt, tempus naturalis legis, quod a mundi fuit principio, usque ad Abraham, a quo in circumcissione lex scripta quodammodo incipit. Tempus scriptae legis, quod ab Abraham usque ad Christi adventum, per quem gratia, et veritas facta est; fuit tempus gratiae, quod a primo Salvatoris adventu incoepit, et usque ad secundum, in quo iudex vivorum, et mortuorum apparebit, durabit. Prima vero aetas ab Adam fuit usque ad Noe, habens annos mille sexcentos quinquaginta sex. Secunda, a Noe usque ad Abraham, habens annos ducentos nonaginta duos. Tertia, ab Abraham usque ad David, habens annos nongentos quadraginta duos. Quarta vero, a David usque ad transmigrationem Babylonis, habens annos octingentos septuaginta tres. Quinta autem, a transmigratione Babylonis usque ad Christum, habens annos quingentos, octaginta quinque. Sexta vero aetas a primo Christi adventu usque ad secundum, ex qua quidem aetate jam anni mille centum octaginta transacti sunt. Septima nunc est in requie animarum; et octava erit in felicitate corporum resurgentium, quando et vitae hujus habdomada finietur, et vitae alterius aeternitas succedit.* In: Migne, 1855. 692.

35 *Si autem prolixius de his scire volueris, lege primam partem libri Magistri Hugonis, cujus est titulus de Sacramentis.* In: Migne, 1855. 697.

36 Pasquato, 2006. XLIX.

37 *Unde patet quod ab initio et si non nomine, re tamen Christiani fuerunt.* In: Migne, 1854. 312-313.

38 Veszprémy, 2001. 12-13.

39 5. fejezet: *Bár pogányok voltak, közösen tett hűségesküjüket halálukig megtartották [...]. (13.); 8. fejezet: A Szentlélek támogatását élvező Álmos pedig felöltötte fegyverzetét [...]. (15.); 17. fejezet: [...] Árpád fejedelem különböző helyeken nagy területet adományozott lakosaikkal együtt Ednek és Edemennek, amelyek birtoklására utódaik az isteni kegyelem segítségével mind a mai napig érdemesek. (22.); 23. fejezet:*

A Gesta tehát Szentviktori Hugó hármas felosztására és gondolataira épül: 1. a vérszerződés előtti időszak (*ante legem*), 2. a vérszerződéstől Szent Istvánig (*sub lege*), és a 3. Szent Istvántól (*sub gratia*). A mű tehát nem hiányos, mert a történet a szolgaságból a szabadságig mutatja be a magyarság történetét, Szent István koráig, aki az *Élet* – Krisztus – *igéit hirdette*, vagyis a magyarság számára ekkor kezdődött el a kegyelem királyságának korszaka. A Gesta 27. fejezete Gyulával, míg a végén, az 57. fejezet Tonuzobával kapcsolatos története is erről szól. Sem Gyula, sem Tonuzoba nem volt hajlandó kereszténnyé lenni feleségével együtt, így számukra az üdvösség sem vált lehetségessé, mert pogányok maradtak.⁴⁰ Több tény – a Szentírás használata, Szentviktori Hugó gondolatainak ismerete – megerősíti azt a hipotézist, hogy *P dictus magister* valóban Párizsban, véleményem szerint az ágostonos kanonokok szentviktori iskolájában tanult.⁴¹ Többek között Veszprémy László is efféle következtetésre jutott. *Ha választ próbálunk adni a historiográfiai hasonlóságok eredetére, akkor ezeket mindenekelőtt az egyetemi iskolázás nagy európai központjai hatásának tulajdoníthatnánk.*⁴² Legutóbb Veszprémy László Hugó hatásáról is írt: *Sevillai Izidort követve Szentviktori Hugó maga is Mózeset tartja az első keresztény történetírónak, szerrinte őt követi Dares mint az első pogány történetíró, majd nyomában jönnek csak a legnagyobb görög nevek. A Névtelen a Biblia és Dares nevének említésével a legnagyobb autoritások felsorolására irányuló elvárásnak már eleget is tett.*⁴³ Bácsyati Dániel egy későbbi adományozás alapján szintén arra következtetett, hogy a szentviktori iskolában is tanultak magyar diákok.⁴⁴

Mivel látták, hogy Isten fényes győzelmet biztosított nekik [...]. (26.); 33. fejezet: *És mivel isteni kegyelem lakozott bennük [...].* (31.); 37. fejezet: *És Isten fényes győzelemmel segítette őket [...].* És Isten kegyelmétől vezérelve nemcsak alávetették őket, hanem valamennyi várukat is elfoglalták [...]. (33.); 44. fejezet: *És mert az isteni kegyelem vezérelte őket, az Úr fényes győzelmet juttatott nekik, ellenfeleik úgy hullottak előttük, mint a kékák az aratók előtt.* (38.); 50. fejezet: *Isten ugyanis, akinek könyörülete vezérelte őket, a fejedelem és vitézei kezére adta ellenfeleiket és nekik juttatta e népek munkájának gyümölcsét.* (42.); 56. fejezet: *Tudjuk ugyanis, hogy a magyarok verhetetlenek az általuk megszokott hadakozásban és haragjában Isten ostorként sújtott le velük sok országra.* (47.)

40 Bollók, 1979. 106.; Hasonló tipologikus párhuzam *Konsztantinosz Manasszész* (1130-1187) művében is előfordul, éppen a magyarokkal kapcsolatban. In: Kristó – Makk – Marosi, 1981. 59.

41 Györy János szerint P. mester nyomára *a Trója-regény vezetett el bennünket az orléans-i iskolához. [...] A XII. század második felében szokásban volt az orléans-i iskolák elvégzése után Párizsban folytatni a tanulmányokat, de a fordítottja is szokásos volt.* In: Györy, 1942. 22.; Mezey László szerint: *A viktorinusok magyarországi kulturális hatása a St^e Geneviève-en keresztül III. Béla klerikusairól szólva már ismeretes lett előttünk. Maga a Szent Viktor-i „liber ordinis” – a szerzeteskanonokság viktorinus felfogása – aligha lehetett nálunk ismert. Hugo műveit viszont bizonyára olvasták és őrizték nálunk is, de egykorú vagy egyáltalán Árpád-kori szövegemlékünk erről eddig nincs.* In: Mezey, 1979. 196.

42 Veszprémy, 1994. 36.

43 Veszprémy, 2019. 193.

44 *Egy másik híres párizsi oktatási központ, a Saint-Victor apátság halottaskönyve ugyancsak megőrzött magyar vonatkozású híradást, megemlékezik ugyanis Gertrúd magyar királyné halálának időpontjáról, hozzátéve, hogy II. András elhunyt felesége egy miseruhát ajándékozott az intézménynek. [...] Lehetséges azonban, hogy afféle adományról van szó, mint azok a selyemből készült miseruhák, amellyel a Sainte-Genève apátság iskolájában tanuló Betlehem diák szülei örvendeztették meg a monostor előljáróit, s a*

PETRUS LOMBARDUS ÉS PETRUS COMESTOR

Szentviktori Hugó jelentősebb tanítványai közül *Petrus Lombardus* (†1164) és *Petrus Comestor* (†1178) személyével, hatásával kapcsolatban több fontos kérdés is felvetődik. Jól ismert, hogy *Lombardus legnagyobb hatású munkája a „Szentenciák Könyve”* (*Sententiae in IV libris distinctae*), amelyet a szerző röviddel *Gratianus* műve után írt, 1145 és 1151 között. Ez a munka a legalapvetőbb forrásává vált a skolasztikus biblikus tanulmányoknak a középkori egyetemeken.⁴⁵ *Gerics József* – *Horváth János* alapján⁴⁶ – azt feltételezte, hogy a *Gesta* 53. fejezetében található kánonjogi kifejezések *Stephanus Tornacensis*, a *Sainte-Geneviève* monostor apátjának tevékenységével hozható összefüggésbe. *III. Béla egykori jegyzője ti. az előbbi esetben Stephanus Tornacensisnek, a Decretum nagytekintélyű értelmezőjének lehetett tanítványa, több, név szerint is ismert magyar klerikustársával együtt [...]*⁴⁷ Ez a megállapítás annyiban árnyalható, hogy éppen *Petrus Lombardus* volt az egyik, aki *Stephanus Tornacensist* megelőzve használta és minden bizonnyal tanította is *Gratianus Decretumát*.⁴⁸ *Szentviktori Hugó*, majd *Petrus Lombardus* hatása, de ténylegesen a *Historia scholastica seu historiae ecclesiasticae libri IV* művet 1170 körül író, a *historia fundamentum est* elvet valló,⁴⁹ *Petrus Comestor* lehetett többek között az egyik a párizsi magisterek közül – noha ő is a *Sainte-Geneviève* monostor tanára volt –, aki a *Gesta* szerzőjét oktathatta. *Comestor* egykori tanítványaként valóban alaposan megismerhette az Ó- és az Újszövetséget. A királyi jegyző saját művét *munusnak*, felajánlásnak, ajándéknak, tulajdonképpen áldozatnak nevezi a *Gesta prologusában*,⁵⁰ miként *Comestor* Káin és Ábel áldozatát.⁵¹ Láthattuk, a *Gesta Szentviktori Hugó* hármass felosztására épül, és azt is vélhetjük, hogy a mű nem hiányos, mert a történet a szolgaságból a szabadságig mutatja be a magyarság történetét. Ebben a tekintetben is hasonlóságot láthatunk a *Gesta* és *Petrus Comestor* munkája között, mivel az Egyház történetét ő is a kezdetektől az apostolokig, azaz Péter és Pál apostolok haláláig írta meg, vagyis nem saját koráig!⁵² Természetesen *Petrus Comestor* művében is vannak sajátos részletek, utalások az *aetasokra*.
 Lukács, Jakab, Mihály és Adorján párizsi tartózkodásával körülbelül egy időben

királyné magyarországi diákok párizsi iskoláztatását honorálta ezen a módon. In: Bácsatyai, 2017. 238-239.

45 Szuromi, 2009. 150.; Söveges, 2007. 108.

46 *Anonymus Gestájának 53. fejezetében arról értesít, hogy Zsolt vezér idejében az ország főemberei rektorokat (bírákat) választanak: „qui moderamine turis consuetudinis dissidentium lites contentionesque sopirent”. [...] Anonymus tehát szó szerint átveszi Isidorusból ezt a meghatározást.* In: Horváth, 1963. 454.

47 *Gerics*, 1975. 369.; *Gerics*, 1978. 246.

48 *Pelster*, 1935. 247.

49 *Migne*, 1855. 1053-1054.

50 [...] *omnibus enim horis gaudeat de munere sui litteratori [...]* In: *Szentpétery*, 1937. I. 34.; *Veszprémy*, 2001. 10.

51 *Post multos dies obtulerunt Domino munera (Ge. IV): Cain de frugibus, Abel, secundum Josephum, lac et primogenita agnorum.* In: *Migne*, 1855. 1076.

52 *Pelster*, 1935. 244.

mondja *Gui de Bazoche*, hogy Párizs lesz a gyönyörűségek paradicsoma *Parisius quidam paradisus deliciarum*.⁵³ A Párizs és a paradicsom szójáték *P dictus magister* népetimologikus módszerére emlékeztet, hiszen a Gestában ő is nevekből próbál következtetni azok értelmére: a Munkács szóban a munka, fáradtság, a Szeriben a 'valaminek szerét ejteni' értelmet véli.⁵⁴ A középkori lovagi irodalomból szó szerint átvett szófordulatok mellett talán a sokszor idézett prologus bizonyítja legszembetűnőbben, hogy *P. mester* a 12. századi európai művelődés központjaiban sajátította el a történetírás korszerű alapelveit, s magát az írás művészetét is.⁵⁵ A történetírás korszerű alapelvei ekkoriban Szentviktori Hugó és *Petrus Comestor* műveinek az ismeretét jelentette. *Comestor*, akinek a neve tulajdonképpen egy ragadványnév, miként a többi Párizsban tanult magister neve,⁵⁶ miközben a Szentírást értelmezi, szeret etimologizálni, rendszeresen megkísérli megmagyarázni egy-egy szó jelentését,⁵⁷ vagyis művében a Szentíráshoz hasonlóan a *vulgo*,⁵⁸ *dicitur*, *predictus*, *nuncupatur*,⁵⁹ *secundum* [...] *idioma*,⁶⁰ de akár a *notum sit*,⁶¹ *iuxta fluvium*,⁶² illetve efféle kifejezések gyakran megtalálhatóak, miként *P dictus magister* művében. Mivel ezek a kifejezések *Petrus Comestornál* és *Anonymusnál* egyszerre fellelhetőek, ezzel megerősítést nyerhet az a feltételezés, hogy a királyi jegyző valóban Párizsban tanulhatott.

A Gesta Szentviktori Hugó hármass felosztásán és – többek között *Petrus Comestor* – gondolatain alapul, vagyis a pogány magyarságra is érvényes, amiről Hugó írt: [...] *ha nevükben nem is, ténylegesen azonban keresztények voltak*. Ezért mondja a Gesta szerzője, hogy Álmos, bár pogány volt, megmutatkozott benne a Szentlélek adománya. Amint láthattuk, a magyarságot a Szentlélek vezette ki Szkítiából, a Gestában Isten akarata érvényesül.

53 Gábril, 1938. 184.

54 Veszprémy, 2001. 78.

55 Bácsatyai, 2010. 126.

56 Az említett *magisterek* nevei akár lehetnének ezek is: *P dictus magister H*, azaz *Pater dictus magister Hugo*, *Lombardus dictus magister Petrus*, *Comestor dictus magister Petrus*, *Cantor dictus magister Petrus*, *Scotus dictus magister Adamus*. Ezek a nevek származásra, foglalkozásra, személyes tulajdonságokra utalnak.

57 *Alii duo primis nominibus vocantur Tigris, et Euphrates. Tigris animal est velocissimum, et ideo fluvius ille a sui velocitate Tigridi equivocatus est. Hic vadit contra Assyrios. Dicit Josephus quod Tigris dicitur Diglat, quod sonat acutum, vel angustum. Euphrates frugifer, vel fructuosus de quo per quas transiret regiones, quasi notum, tacuit Moyses, quia est in Chaldaea, unde venerat Abraham.* In: Migne, 1855. 1068.

58 *Pluma enim lingua quadam acus dicitur, scilicet Aegyptiorum, quorum sunt diversae linguae, sicut Graecorum. Hoc genus veli vulgo distratum dicitur, quasi bis stratum.* In: Migne, 1855. 1175.

59 *Sycomorus ficus fatua dicitur, in foliis moro similis, in aliis similis ficui. Unde dicitur quasi sycomorus, sed altitudine praestans, unde et a Latinis celsa nuncupatur.* In: Migne, 1855. 1596.

60 *Erat enim soror ejus, id est cognata secundum idioma Hebraeum* [...] In: Migne, 1855. 1714.

61 *Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annunciat ab omnes* [...] In: Migne, 1855. 1692.

62 *Die autem vigesima quarta, dum esset juxta fluvium qui est Tigris, vidit.* In: Migne, 1955. 1462.

BEFEJEZÉS

Amint láhattuk, *P dictus magister*nek a Szentírás volt legfőbb forrása. Noha többek között Mészáros Ede részletesen ismertette a Szentírás és a Gesta kapcsolatát,⁶³ a kutatók figyelme inkább a többi forrásra irányult, nem pedig a szerző teológiai műveltségére. Kristó Gyula írta: *Anonymus kifejezetten a magyar őstörténetre vonatkozó írott forrást nem tudott hasznosítani, mivel ilyen nem volt. Viszont fellelte azt a két külföldi munkát, ahonnan általában ismeretkehez juthatott. A magyarok eleivel azonosnak tekintett szkítákra egy, antik előzményre visszamenő, kora középkorban kivonatolt munkát (Exordia Scythica) használt, a magyarokra pedig a 10. század eleji Regino krónikáját. [...] Maga hivatkozik előszavában, hogy Dares Phrygius és más szerzők nyomán szerkesztett egy Trója-történetet. Dares iskolai tananyag volt, ennek ismeretére Anonymus külföldi tanulmánya során tehetett szert.*⁶⁴ Feltételezhetjük, hogy nem a királyi jegyző találta fel, alkalmazta magától a bibliai megközelítést, hanem ez is külföldi, párizsi tanulmányaival magyarázható.

Az üzenet megértéséhez a tipológiát kell alapul vennünk, ami a középkori vallásos irodalomban és művészetben ismert és elterjedt volt. Így az sem véletlen, hogy az isteni terv részét képező magyarság története is párhuzamba állítható a bibliai választott nép történetével. Azt mondhatjuk tehát, hogy egyetlen szereplő sem véletlenszerűen került bele a Gestába, mindenki fontos a mű megértéséhez. Ha érteni szeretnénk tehát a Gestát, akkor – tipologikus szerkesztése miatt – a bibliai üzenetre kell összpontosítanunk, ami az Ószövetség ígéreteire épül, amelyek a Gesta 3., 20., 40. és 57. fejezetében találhatóak meg.⁶⁵ A mű nem befejezetlen, a magyarság Szent István királynak köszönhetően vált kereszténnyé, vagyis eljutottunk a szolgaságból a szabadságra, az üdvösségre, a kegyelem királyságába.

Dr. Horváth Gábor
tanszékvezető főiskolai tanár
Gál Ferenc Főiskola Teológiai Kar

⁶³ Mészáros, 1936.; Déri Balázs foglalkozott legutóbb ezzel a kérdéssel: *Mészáros Ede tanulmányának legkomolyabb elméleti tisztázatlansága azonban nem az előbbieken ragadható meg, hanem abban, hogy egyrészt az érdekes filológus úgy beszél a Sacra Scripturáról, mintha azonos lenne az ún. Vulgátával, pedig igaz ugyan, hogy a XIII. század elején már leginkább ezzel a szöveggel kell számolnunk, de patrisztikus szövegek (pl. a matutínium effajta olvasmányai) vagy liturgikus énektételek igen sok alkalommal közvetlen szövegváltozatokat a Vulgáta előtti, régi latin fordításokból, melyeket korábban Itálának neveztek és ma helyesebben *Vetus Latina* névvel illetünk. In: Déri, 2011/2012. 35.*

⁶⁴ Kristó, 2002. 53.

⁶⁵ Az ószövetségi ígérek: kiviszlek, megszabadítalak, megszentellek és elvezetlek. Vö. *Mondd tehát Izrael fiainak: Én az Úr vagyok az, aki kiviszlek titeket az egyiptomi kényszermunka házából, és kiszabadítalak titeket a szolgaságból. Megváltalak titeket kinyújtott karral, nagy ítéletek által, és népemmé fogadlak titeket. Istenetek leszek, és megtudjátok, hogy én, az Úr, a ti Istenetek vagyok az, aki kiviszlek titeket Egyiptom kínszenvedéseiből, és beviszlek arra a földre, amely felől esküre emeltem kezem, hogy Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak adom, és odaadom azt nektek birtokul, én, az Úr!* (Kiv 6,6-8)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bácsatyai Dániel: Levélírás és prologus 12. századi forrásainkban. In: *Történelmi Szemle*, 2010/1. 125-132.
- Bácsatyai Dániel: *Gesta eorum digna aeternitate laudis*. (Közös motívumok Geoffrey of Monmouth és P. mester regényes gestáiban). In: *Századok*, 2013/2. 279-315.
- Bácsatyai Dániel: A 13. századi francia-magyar kapcsolatok néhány kérdése. In: *Századok*, 2017/2. 237-278.
- Bollók János: A Thonuzoba-legenda történelmi hitele. In: *Századok*, 1979/1. 97-107.
- Buschhausen, Helmut: The Klosterneuburg Altar of Nicholas of Verdun: Art Theology and Politics. In: *Journal of Warburg and Courtauld Institutes* 37. 1974. 1-32.
- Chappin, Marcel: *La Chiesa antica e medievale*. Roma, Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1998.
- Déri Balázs: P. magister gestájának bibliai-liturgikus idézetei. – I., II., III. In: *Magyar Egyházzene*, 2011/2012. 33-38.; 241-250.; 343-352.
- Fiorini, Milvia: *Ugo di San Vittore De arra anime. L'inizio del dono*. Milano, Glossa, 2000.
- Gábrriel Asztrik: Magyar diákok és tanárok a középkori Párizsban. In: *Egyetemes Filológiai Közöny*, LXII. évf. 1938. 182-210.
- Gerics József: Az államszuverenitás védelme és a „két jog” alkalmazásának szempontjai XII-XIII. századi krónikáinkban. In: *Történelmi Szemle*, 1975/2-3. 353-372.
- Gerics József: Domanovszky Sándor, az Árpád-kori krónikakutatás úttörője. (Születése századik évfordulóján). In: *Századok*, 1978/2. 241-250.
- Győry János: P. mester franciaországi olvasmányai. In: *Magyarságtudomány*, 1942. 8-25.
- Győry János: *Gesta regum – gesta nobilium: tanulmány Anonymus krónikájáról*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1948.
- Heidl György (ford.): *Szent Ágoston – A Teremtés Könyvéről a manicheusok ellen*. Budapest, Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, 2002.
- Horváth János, ifj.: A hun-történet és szerzője. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1963. 4. sz., 446-476.
- Janssens, Jos: *Storiografia – Filosofia della storia*. Roma, Pontificia Università Gregoriana, 2002-2003.
- Kristó Gyula: *Magyar historiográfia I. Történetírás a középkori Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002.
- Kristó Gyula – Makk Ferenc – Marosi Ernő: *III. Béla emlékezete*. Budapest, Magyar Helikon, 1981.
- Langebek, Jacobus: Theodorici Monachi Historia de Antiquitate Regum Norwagiensium. In: *Scriptores Rerum Danimarcarum Medii Aevi*. Tomus V. Hauniae, 1783. 311-361.
- Löwith, Karl: *Világtörténelem és üdvtörténet. A történelemfilozófia teológiai gyökerei*.

- Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 1996.
- Madas Edit: A prédikáció szerepe és átalakulása a 13. században. In: *Vigilia*, 2000/2. 105-108.
- McDougall, David – McDougall, Ian: *Theodoricus Monachus: Historia de antiquitate regum Norwagiensium. An account of the ancient history of the Norwegian kings*. London, Viking Society for Northern Research, 1998.
- Mezey László: *Deákosság és Európa. Irodalmi műveltségünk alapvetésének vázolata*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979.
- Mészáros, Eduardus: *Qua ratione Anonymus Hungarus in conscribendis Gestis suis Sacra Scriptura usus sit*. Quinqueecclesiis, 1936.
- Migne, J. – P. (éd.): *Patrologia cursus completus. Series Latina*. XXXIV. Aurelius Augustinus. Parisii, 1841., XXXV. Aurelius Augustinus. Parisii, 1864., CLXXVI. Hugo de S. Victore, Parisii, 1854.; CXCVIII. Adamus Scotus, Petrus Comestor. Parisii, 1855.
- Németh Csaba: Una cum pictura: teológia, szöveg, kép. In: *Palimpszeszt*, 1998/11. Interneten elérhető: http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/11_szam/04.htm
- Ó- és Újszövetségi Szentírás a *Neovulgáta* alapján. Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2004.
- Paravicini Bagliani, Agostino: La centralizzazione romana e l'unificazione della cristianità. (Parte quarta). In: André Vauchez (szerk.): *Storia del cristianesimo. Religione – Politica – Cultura*. Volume 5: *Apogeo del papato ed espansione della cristianità (1054-1274)*. Roma, Borla/Città Nuova, 1997. 499-591.
- Pasquato, Ottorino: Innocenzo III e la predicazione nel suo contesto storico. In: Fioramonti, Stanislao (szerk.): *Innocenzo III. Sermoni (Sermones)*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2006. VII-LXVI.
- Pelster, Francesco: Pietro Comestore. In: *Enciclopedia Italiana*, XXVII., Milano, Istituto Giovanni Trecciani, 1935. 244.; Pietro Lombardo. In: *Enciclopedia Italiana*, XXVII., Milano, Istituto Giovanni Trecciani, 1935. 247-248.; Ugo di San Vittore. In: *Enciclopedia Italiana*, XXXIV., Milano, Istituto Giovanni Trecciani, 1937. 615.
- Prokopp Mária: Francia-magyar művészeti kapcsolatok III. Béla udvarában, Esztergomban. In: Györkös Attila – Kiss Gergely (szerk.): *Francia-magyar kapcsolatok a középkorban*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013. 291-314.
- Redl Károly: *Az égi és a földi szépről. Források a későantik és a középkori esztétika történetéhez*. Budapest, Gondolat, 1988. Hugo de Sancto Victore, 285-294.
- Rónay György: *Ars praedicandi*. In: *Teológia*, 1968. 26-36.
- Rotundo, Emmanuele: *Cristologia e soteriologia nelle sentenze di Pietro Lombardo. Uno studio condotto alla luce del dibattito su incarnazione e redenzione nel XII secolo*. Assisi, Cittadella Editrice, 2016.
- Ruh, Kurt: *A nyugati misztika története I. A patrisztikus alapok és a 12. század szerzetesi teológiája*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2006.

- Sastre Santos, Eutimio: *La vita religiosa nella storia della Chiesa e della società*. Milano, Ancora, 1997.
- Söveges Dávid: *Fejezetek a lelkiség történetéből. Első kötet – Keresztény ókor, romanika, gótika*. Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2007.
- Szentszék Imre: *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Budapest, 1937. I.; Reprint kiadás, Budapest, Nap Kiadó, 1999.
- Szuromi Szabolcs Anzelm O. Praem.: Bibliai források a középkori kánonjogi gyűjteményekben (9-12. század). In: Benyik György (szerk.): *Zsoltárok, himnuszok, imádságok*. Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia. Szeged, 2008. augusztus 31. – szeptember 2. Szeged, JATE Press, 2009. 147-151.
- Újvári Edit: Egy vallási eszme képi reprezentációja: a Verduni oltár tipológiai kompozíciója. In: Barna Gábor (szerk.): *Érzékek és vallás. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék*, Szeged, 2009. 226-238.
- Vauchez, André: La chiesa e la cultura: mutamenti e tensioni. (Capitolo terzo). In: André Vauchez (szerk.): *Storia del cristianesimo. Religione – Politica – Cultura*. Volume 5: *Apogeo del papato ed espansione della cristianità (1054-1274)*. Roma, Borla/Città Nuova, 1997. 412-433.
- Veszprémy László: Közös motívumok a 12-13. századi magyarországi és hispániai historiográfiában. In: *Aetas*, 1994/1. 36-48.
- Veszprémy László: Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.
- Veszprémy László: *Történetírás és történétírók az Árpád-kori Magyarországon (XI-XIII. század közepe) History Writing and Historians in Hungary during the Reign of the Arpad Dynasty (Eleventh-Mid Thirteenth Century)*. Budapest, Line Design, 2019.